

Suhai Pál

Jezsuita hitvallás Szabó Ferenc élete művében

Kedves Feri Bátyám! Itt folytatom, amúgy is folytatólagos a mi párbeszédünk. Bár. Most még a Párbeszéd Házában, még itt se tudtunk volna beszélgetni. Bujkált bennem a betegség, igyekeztem kellett haza. De ugyanez kezede is játszott. Itthon az ágyban három napon át bújtam könyveid vadonát, mást se tettem, mint Szabó Ferencet olvastam. (S közben nyögtem és köhögtem.) Köszönöm, külön köszönöm figyelmes dedikációdat. Hiába – nemhiába! – a február 4-én születettek ilyenek. Meg kell állapítanom. Sok minden jut eszembe még rád gondolva. Nem is csak a könyvek. Egész életutad, vállalásod, s az a szinte hihetetlen életlendület (hadd írjam így, Bergsonra utalva), amely alapja sokirányú tevékenységednek. Te aztán valóban elmondhatod magadról, amit én csak enyhe kívánságként és túlságosan is lebegő célként tudtam megfogalmazni a magam számára: kövesd a fát növekedési tervében. Egyszerre minden irányban. Coincidentia oppositorum. De máris módosítom versed címére: *Complexio oppositorum*. Kérdésként fogalmazod ugyan, de éppen ettől annál meglepőbb: „Ki mondja meg / mi tombol a szűz szívében / és mikor remeg / szűziesen a kéjes éjben / a Magdolnák léleklángja?” Én, bűnös, ugyan nem (meg nem mondhatom). Ezt csak Te válaszolhatod meg, Feri bátyám, a magad „kéjesen-szűzies léleklángjának” csitulni nem tudó és nem is akaró lobogásával. E pár szóval talán körül is kerítettem versvilágod terepnumát. Szebben mindenestre, mint amilyen pontosan magad *Angyali üzeneted*, könyved *Előszó helyett írt előszavá-*ban: „Költeményeimben vallottam mindig legszemélyesebben Isten-keresésemről, küzdelmes és örömet adó hitemről, szerelemről és halálról. E két utóbbi téma többször megjelenik verseimben...” Ez utóbbi kijelentés (legalább egyik fele) talán meglepő lehetne azok számára, akik nem ismernek. De akik személy közelből láthatnak (mint nekem is szerencsém), tudhatják, hogy az életszentség törekvésével egyáltalán nem összeegyeztethetetlen az életbőségé. Mint esetedben. Jezsuita voltodra-választásodra tekintettel is. Így még inkább. Hiszen Te sem állítasz mást. Még mindig idézett előszavadban olvasom (most már a végéről): „...jezsuita hivatásomat teljesítem: Szent Ignác atyánk a hit terjesztését és védelmét jelölte meg a rend alapvető céljának.” Terjesztése – ez csakis a világban lehetséges. A világtól való elzárkózás sosem volt a jezsuiták kenyere. Miért lenne éppen rád jellemző? Aki egyébként Istenét, s itt már jöjjön elő végre egy kicsit a teológus SZFSJ is, a benső végtelenben tudja és keresi. De erre versed is vagyon bőven. Még mindig itt időzöm. Egyelőre *Az örök női* szerelmi ciklusából idézek, a *Tengerparti elégiá*ból: „szemem lezárom baráti csillagok / helyett a belső gyémánt-éj ragyog / elönt a Jelenlét két izzó szem világít / a benti végtelenben tündököl a Másik[.]” Ez a Másik az istenkereső versek ciklusának *Pascal* című versében (egymással szinte behelyettesíthetően? – egyelőre hagyom ezt kérdésnek) már maga az Isten: „Ha önmagamba szálllok – benti végtelenbe – / Te mélyen égő Tűz majd rád nyitok / s e fényre szomjas szem meglát, Te nagy Titok!” Ez egyébként ugyanaz a jegyesi misztika, mint amiről *Új távlatok* [Éghajlat Könyvkiadó, 2011] című könyved *Keresztes Szent János költő és misztikus teológus* című fejezetében beszélsz. S magyarázod is logikáját (Henri de Lubacot idézve): „A keresztény tapasztalat nem csupán – mint mondták – részesedés Krisztus tapasztalatában, még ha azt felsőbbrendűnek, egyedülállónak mondjuk is, hanem részesedés Krisztus Valóságában. [...] A misztikus tapasztalat a hit gyümölcse: Ez nem menekülési kísérlet befelé, hanem maga a kereszténység...” S ha már Keresztes Szent Jánost említettem, hadd említsem itt egyik evilági ihletőjét, találó szavaiddal „Ielki nővérét”, Avilai Szent Terézt is (Vas István fordításában):

*Ó, ti ellentéteket /
egyesítő nagy kötelmek!
Mért lazultok? – kérdelek.
Erőt kaptam tőletek,
hogy a rosszban jóra leljek.
Lényünk sincs – ti fűzitek,
hogy végtelen lényhez érjünk:
vég nélkül van végetek,
ez a szabad szeretet,
megnő tőle semmiségünk.*

Fő stílus eszközt, a jelenségeket oximoronokban visszajára fordító és együtt mutató paradoxont (híres példaként másik verséből a „meghalok, mert nem halok meg” refrén-formuláját veszem), nos, ennek versszervező jelenlétét a Te *Szomjazol hogy szomjúhossalak* című versedben is megtalálni vélem. Ha bizonyos lágyabb és romlandóbb részeitől eltekintek, akár Szent Teréz is írhatta volna. Ez annyira tömör, kemény, tökéletes és csodálatos. Csak egyik versszakrészletét hadd másoljam ide. Aki többre kíváncsi, vegye kézbe versköteteted. Tehát:

*Te szomjazol hogy szomjúhossalak
Téged, ki magad vagy a szomjúság!
Ki érti hát a teljes Lét Urát?!*
*Nem élő vízre, szívre szomjazol
szabad szívre, mely szeret és imád
bár Tőled kapja, amit néked ad!*

E rövid kis bevezető (!) után hadd jöjjön végre új bekezdés. Nem merőben másról, mint amiről eddig is beszélni igyekeztem, de másképp. Varga József irodalomtörténészről hallottam a következő anekdotát. Amikor Ady publicisztikáját válogató kötetét (*Költészet és forradalom*, Kossuth, 1969) annak idején a nyomdában szedni kezdték („szedni”: ma már ki emlékszik e szóra?), s bevezető fejezetéhez értek, a nyomdászok nem akartak hinni a szemüknek: „*Ady életes esztétikája.*” Káprázott a szemük, hát így olvasták (és szedték is): „*Ady élete s esztétikája.*” Pedig az előbbi volt az igaz. Ezt rólad is állíthatta volna, mint ahogy most én (rólad). Életes esztétika és mű a tiéd, Feri bátyám! Hatalmas energiád ilyen-olyan kiáradása. Egyszer a Triznya-kocsma asztala mellett, mindjárt a házi-asszony, az „úrnő” (Szőnyi Zsuzsa) balján, oly sok kitűnő vendéggel szemben is az ételből való első vétel (ius primae...) konvencionális előjogával, máskor a Vatikáni Rádió magyar adásának főszerkesztőjeként, illetően minőségemben legális-féllegális (külső és ellenzéki) politikai fórumként a Kádár-kori Magyarország belügyeiben, szellemi közvetítőként, néha formálisan is, a pápa, az oly nagyra becsült VI. Pál tolmácsaként a pártfővezér 1977-es látogatásakor, de tudós teológusként is, monográfiák szerzőjeként (elég talán, ha itt most épp csak utalok rájuk: Pázmány Péterről, Prohászka Ottokárról, Bangha Béláról, az Ostropolitikáról, s újabban, hogy egyik legnagyobb szellemi kalandora is emlékeztessék: Henri de Lubac teológusi életművéről). S mindezek mellett folyóiratok, mindenekelőtt és végül: a *Távlatok* két évtizedes, immár hazai működtetése. S hogy legszemélyesebb valódról se feledkezzem meg: magánéleti köreid, melyekre néha-néha nagy óvatosan titokzatos fátylakat vetsz, de melyekről időnként ugyanilyen előszeretettel fátylakat lebbentesz félre. Néha még fényképek formájában is. Ezt legfőképpen persze verseidben, egész életutadat hűségesen megörökítő költészetedben. Amelyről az előzőekben itt-ott már tettem is némi megjegyzéseket. Most viszont már ideje lenne költészeted jellegéről is (nem csak világról) néhány szót ejtenem.

Ilyet definiálni azonban éppoly képtelenség, mint Isten létét meghatározni. Nem, nem akarok kibújni a feladat alól, még csak a „negatív teológia” módszerével sem. De kamatoztatni szeretném, amit egyébként már én is „föltaláltam” (a spanyolviaszkot!) – s amiről már említett *Új távlatok* című könyved Lubac-fejezetében nálad is olvasok: „...Istenről nem lehet *quidditativ* fogalmunk, vagyis közvetlenül nem ragadhatjuk meg lényegét, ami maga a Létezés [...], ezért »csupán azt ismerjük meg, hogy milyen viszonyban vannak Vele a teremtmények...«.» Az idézetben belüli idézet Szent Tamásé – de hisz tudhatod. S hogy mit akarok ezzel mondani? Először is valami olyasmit, amiről *Esztétikai töredékeiben* József Attila is beszélt: „a művészet a végső világegész helyébe teremtett szemléleti egész.” Nem közeledhetünk hozzá „csak úgy” – mint bármilyen oksági láncolat részéhez-láncszeméhez („nem egy láncszem az evilági okok láncolatában” – ezt már ismét tőled idézem). Ha pedig így, akkor úgy. Csakis úgy beszélhetünk érdemleges módon egy műről, ha tiszteletben tartjuk másságát. Ezt pedig csakis más művekkel szembeállítva tehetjük meg. Csakis így, az analógia révén mutatkozhat bármi, ami túlmutat a pusztá szubjektivitáson, ennek önkényén. Bár, állítólag, az általad is nagyra becsült Szakolczay Lajos szerint legalábbis, ma már nem divat egyes versekről elemzést-értékelést adni, én most mégis megteszem, megkísérlem, kedves Feri bátyám, méghozzá az Erdélyi Zsuzsanna halálhírére nemrég küldött (bár réges-régen írt) versedre, az *Esti imára* hajolva. S minthogy küldeményed válasz is volt egy általam korábban neked ajánlott, eredetileg ugyanezen cím alatt futó versemre, kézenfekvő, noha szokatlan, hogy most, az analógia előbb idézett módszerével élve, épp ezzel hasonlítsam össze: a tiédet (közlöm őket majd e kis elmélkedés végén). (Pedig kínálkozott volna Ady is *Az ágyam hivogat* című versével, ennek villámzár-szerűen nyíló-dő-záródó szerkezeti megoldásával, s bár e vers fölhasználása is hozhatna valamit kétségkívül a konyhára, s kedvem is lenne hozzá, mégsem választom – mit tegyek, a véletlen adta személyes motiváció versemre: versem párhuzamba állítására erősebb.) *Esti ima* – ez a műfaja és témája mindkét versnek. Közös bennünk, hogy az ágyat a koporsóval, illetve az alvást (álmot) a halállal asszociálják. A Te versedben ráadásul az Erdélyi Zsuzsanna által gyűjtött és kiadott archaikus népi imádságok egyikéből vett idézettel: „»Én lefekszem én ágyomba / mint a testem koporsómba...«” Az én versemnek szintén egy ilyen velős kijelentés adja a hangléütését: „álom álom / édes álom / mindennapi / kis halálom...” Közös a két versben az is, hogy mindkettő (az egyik legalább részben) múltidézés. A tiédben az archaikus népi imákra jellemző gondolatrítmus variációival fölidézett zsáner a téli esték lefekvés előtti hangulatával: „de jó is volt a tűz előtt / melegedni ima előtt!” A tiédhez hasonlóan én is „az anyámnak / mosolyával / tűnt gyerekkort” próbálok szóra bírni. Ezekkel nagyjából vége is a közös vonásoknak. Mert éppen a Te *Esti imád* tüzetesebb szemléje nyomán támadt bennem a kísértés, kedves Feri bátyám, hogy a versemnek végül más kanyarulatot adjak. A tiéd, a már fönt elmondottak szerint, túl az idézett archaikum által keltett benyomásokon-gondolatokon, nosztalgikus gyermekkori életkép. Ez a lényege. Mint oly sok szép, általam újra meg újra megcsodált korai versednek. (Korai: a nyolcvanas évek elejéről.) Mondok egy-két példát is: *Anyám leánykori fényképére; Atlantisz; Kamaszkori emlék; Passió; Apám rózsát szemzett; Mint a mesében...* Folytathatnám, de talán ennyi is elég a némelykor megrendítő múltidézésre. S bár az én versemnek is van ily rétege-részlete, az egész vers „szerepe” más. Végül a címe is. Mert megváltoztattam. *Esti ima* helyet: *Ima elalvásért*. Ezt is meg kellett írnia valakinek. Egy krónikus álmatlanságban szenvedő bódult panaszát – sirámát álom és alvás után. Különbség, nem? S van itt még mindig valami. S ezt már talán egész költészetedre is értenem kell. A nagyvonalúságot, amellyel kezeli a mester versalkotó szerszámát. Már rég nem tollra kell gondolnunk – én egy ideje gépbe írok. Hogy Te hova s hogyan, ezt nem tudom. De hogy mivel, ezt sejteni vélem. Ha kötött verset írsz is, az a benyomásom, mintha tetőt ácsolnál gondolataidnak. Verseid lazák, széles mozdulatokkal összeillesztettek. A rímeid is hasonlóak, még a tiszta rímek is mintha keresetlenül buggyannának elő. Máskor nem átalsz (!) hímrímet nőrímmel összepárosítani. Engem zavar, de aztán megnyugszom – diszharmóniáját feloldja és magába meríti a vers áradása. A tiédhez képest az én versképzésem aggályos és minuciózus. Még hangképzésében

(értsd: hangzásvilágában) is. Eszközöm a finom kis véső és (írtam már valahol?) a „mókusszörecset”. Noha azért néha én is fölveszem az ácsszekercét – ha nagyon muszáj. Körülbelül ennyi – ennyi, amit még el kívántam mondani. S még mielőtt elfelejteném, teszem hozzá *Találkozások*-könyvedre s az én *Bábeli adottságaimra* [Napkút, 2014] gondolva, hogy van valami közös bennünk az emberi párbeszéd szerepét illető felfogásunkban is. Te ezt írod könyved borítójára: „Személyiségünk a kommunikáció: a találkozások, a kapcsolatok, a párbeszéd, a kölcsönös nyitottság és végső soron a szeretet révén bontakozik ki. Szeretném egyszer számba venni a sok-sok jó barátot, ismerőst, akik ingyen szerettek engem, szerettem, hogy szerettek, és hagytam magam szeretni...” Ez utóbbi mondat központozása az enyém. Lehet, hogy versedben? Olyan szép. Saját könyvem borítóján pedig a következőket találok (az ilyenkor olykor-olykor elvárható, de általam adott fogalmazásban): „Isten a nyelvek »összezavarásával«, a többnyelvűséggel lehetőséget is adott: a párbeszéd, a szóértés lehetőségét. A kinyilatkoztatás eme olvasatával a szerző mintha birtokába jutott volna valami titoknak, amiből (a beszélgetés léttéremtő funkciójából) írásai formáját, a levélesszé műfaját is eredezteti. (Levelezéseit, dialogikus gondolatfutamait, logikai levezetéseit).” Ennyi ebből legyen is elég. Nem hiszem, hogy magyaráznom kellene. Legalábbis a rokonságot. De talán a rokonszenvet sem. Ennek ellenére látok, itt is észreveszek persze különbségeket is – szerényen mondom. A Te történelmi jelentőségű találkozásaidal szemben az enyémekek többnyire „csak” személyesek, ha nem is maradnak meg mindig a magánélet körén belül: valahol az irodalom, a közélet célkeresztjén képzelendők. Ami pedig ezen kis írás összehasonlításait általában illeti, nem kívánnak értékítéletet megfogalmazni. Még véletlenül sem. Analógiák csupán, véletlenek összejátszása folytán adódóak, s azon megfontolásból, amelyről föntebb már szintén beszéltem. Talán túl sokat is. Ideje most már elhallgatnom. De köszönöm, mégis köszönöm neked, kedves Feri bátyám, hogy beszélhettem. Mert a Te kemény választásod s belőle következő hatalmas vállalkozásod indított mégis csak erre – e pár jó kívánó mondatocskára. A következő kerek évszámig is kívánok hát hasonló jókat, barátsággal és szeretettel.

Ui.: A verseket mégis inkább mellékletbe teszem.

2015. február 21.

Szabó Ferenc SJ: Angyali üdvözlét, Válogatott és új versek, 2014 Karácsony; Szabó Ferenc: Találkozások, Barátok, mesterek, kézirat gyanánt